

SO‘Z TANLOVI VA LEKSIK USLUB: ALEKSANDR FAYNBERG
SHE’RLARIDA ODDIY SO‘ZLAR ORQALI OBRAZ YARATISH USLUBI

Adhamova Mohlaroy Nodirbek qizi

O‘zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti 3-Ingliz tili filologiyasi talabasi

Toshkent, O‘zbekiston

mohlaroyadhamova29@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Aleksandr Faynberg she’riyatida so‘z tanlovi va leksik uslubning o‘ziga xos xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda shoir tomonidan murakkab va balandparvoz leksik birliklardan voz kechilib, oddiy va kundalik so‘zlar orqali kuchli badiiy obrazlar yaratilishi masalasi ko‘rib chiqiladi. Tanlangan she’rlar asosida oddiy so‘zlarning kontekstda qanday semantik chuqurlik kasb etishi, ularning ruhiy holat va falsafiy mazmunni ifodalashdagi roli ochib beriladi. Tahlil natijalari Faynberg poeziyasida leksik soddalik badiiy ta’sirchanlikni pasaytirmasdan, aksincha, uni kuchaytirishini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *leksik tanlov, poetik til, obrazlilik, she’riy semantika, adabiy tahlil*

Аннотация. *В статье анализируются особенности словоупотребления и лексического стиля в поэзии Александра Файнберга. Основное внимание уделяется тому, как поэт использует простые, общеязыковые слова для создания глубоких художественных образов. На материале избранных стихотворений показано, что лексическая простота в контексте поэзии Файнберга приобретает философскую и эмоциональную глубину. Результаты исследования свидетельствуют о том, что осознанный выбор простых слов является важным элементом поэтической системы поэта.*

Ключевые слова: *лексический выбор, поэтический язык, образность, семантика, литературный анализ*

Abstract. *This article examines word choice and lexical style in the poetry of Alexander Feinberg, focusing on how simple, everyday words are used to create powerful poetic imagery. Based on selected poems, the study demonstrates that lexical simplicity in Feinberg’s poetry gains semantic depth through context and emotional resonance. The findings show that deliberate use of ordinary vocabulary is a key element of the poet’s artistic method.*

Keywords: *lexical choice, poetic language, imagery, semantics, literary analysis*

Kirish

She’riy asarda so‘z tanlovi va leksik uslub muallifning badiiy dunyoqarashi hamda estetik qarashlarini namoyon etuvchi muhim omillardan hisoblanadi. So‘z tanlovi deganda shoir tomonidan muayyan mazmun va hissiy holatni ifodalash uchun tanlab olingan leksik birliklar tizimi tushuniladi. Leksik uslub esa ushbu birliklarning she’riy matnda qanday tartibda, qanday kontekstda va qanday semantik yuk bilan qo‘llanilishini

anglatadi. Aynan soʻz tanlovi orqali shoir oʻz poetik ovozi shakllantiradi va oʻquvchi bilan estetik muloqotga kirishadi.

Zamonaviy sheʼriyatda leksik soddalik va ifodaning aniqligi muhim estetik tamoyillardan biri sifatida qaraladi. Murakkab va balandparvoz soʻzlardan voz kechib, kundalik nutqqa yaqin boʻlgan oddiy soʻzlar orqali badiiy obraz yaratish shoirning ongli ijodiy qarorini aks ettiradi. Bunday yondashuv sheʼr mazmunini oʻquvchiga yaqinlashtiradi, uni oson qabul qilinadigan, ammo mazmunan chuqur badiiy matnga aylantiradi.

Aleksandr Faynberg sheʼriyati aynan shu jihati bilan ajralib turadi. Uning asarlarida kundalik hayotda ishlatiladigan oddiy soʻzlar markaziy oʻrin egallaydi. Shoir murakkab terminlar yoki sunʼiy badiiy bezaklardan koʻra, oʻquvchiga tanish boʻlgan leksik birliklar orqali insonning ichki kechinmalari, yolgʻizlik, umid, xotira va ruhiy izlanishlarni ifodalaydi. Ushbu oddiy soʻzlar sheʼriy kontekstda chuqur semantik mazmun kasb etib, kuchli obrazlar yaratishga xizmat qiladi. Bugungi adabiyotshunoslikda Faynberg ijodi koʻproq tematik yoki umumiy poetik xususiyatlar doirasida oʻrganilgan boʻlsa-da, uning soʻz tanlovi va leksik uslubining badiiy obraz yaratishdagi roli yetarlicha tahlil qilinmagan. Shu bois mazkur maqolada Aleksandr Faynberg sheʼrlarida oddiy soʻzlarning poetik imkoniyatlari, ularning obraz yaratish va ruhiy holatlarni ifodalashdagi funksiyasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Sheʼriy matnda soʻz tanlovi va leksik uslub masalalari adabiyotshunoslik va lingvopoetika doirasida turli nazariy yoʻnalishlar asosida tadqiq etilgan. Roman Jakobsonning poetik funksiya haqidagi qarashlari badiiy matnda soʻzning axborot berishdan koʻra estetik va ifodaviy vazifasi ustuvor ekanini asoslab beradi. Ushbu yondashuv sheʼriy tilda oddiy leksik birliklarning ham badiiy qiymat kasb etishini tushuntirishga xizmat qiladi.

Poetik til va obrazlilik masalalarida Yu. Lotman va Yu. Tynyanovning struktur-semiotik qarashlari muhim ahamiyatga ega boʻlib, badiiy matn ichki tizim sifatida talqin qilinadi va undagi har bir leksik birlik umumiy semantik strukturaning ajralmas qismi sifatida koʻriladi. Shuningdek, Lakoff va Johnsonning kognitiv yondashuvi soʻz va obrazlarning inson tafakkuri bilan bogʻliqligini ochib beradi, bu esa oddiy leksikaning sheʼriy matnda konseptual maʼno kasb etishini izohlashga yordam beradi.

Aleksandr Faynberg ijodiga bagʻishlangan mavjud tadqiqotlarda uning shahar lirikasiga, xotira va ruhiy mushohada mavzulariga eʼtibor qaratilgan boʻlsa-da, soʻz tanlovi va leksik uslubning obraz yaratishdagi mexanizmlari yetarlicha tizimli tahlil qilinmagan. Mazkur maqola aynan shu ilmiy boʻshliqni toʻldirishga qaratilgan.

Tadqiqot materiali sifatida Aleksandr Faynbergning turli yillarda nashr etilgan toʻplamlaridan tanlab olingan sheʼrlar asos qilib olindi. Xususan, «Tanlangan asarlar», «Sheʼrlar va mushohadalar» hamda «Xotira va soʻz» kitoblaridan olingan matnlar tahlil qilindi. Ushbu tanlov shoir ijodining turli davrlarini qamrab olish va leksik uslubdagi barqaror hamda oʻzgaruvchan jihatlarni aniqlash imkonini berdi.

Tahlil jarayonida quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Stilistik tahlil: she'rlarda ishlatilgan leksik birliklarning turi, takrorlanishi va kontekstual vazifasi o'rganildi.
- Semantik tahlil: oddiy so'zlarning she'riy kontekstda qanday yangi ma'no qatlamlari hosil qilishi aniqlashtirildi.
- Kontekstual tahlil: so'zlarning atrofidagi misralar va umumiy she'r mazmuni bilan aloqasi ko'rib chiqildi.
- Misol asosida izohlash: nazariy xulosalar aniq she'riy misollar orqali asoslandi.

Tadqiqotda sifatli (kvalitativ) tahlil ustuvor bo'lib, asosiy e'tibor so'z tanlovi va leksik uslubning badiiy obraz yaratishdagi funksional rolini ochib berishga qaratildi.

Natijalar

O'tkazilgan tahlil natijalari Aleksandr Faynberg she'riyatida so'z tanlovi va leksik uslub badiiy obraz yaratishning asosiy vositalaridan biri ekanini ko'rsatdi. Shoir tomonidan tanlangan oddiy va kundalik so'zlar she'riy matnda chuqur ma'no kasb etib, o'quvchida kuchli ruhiy ta'sir uyg'otadi. Birinchidan, Faynberg she'rlarida kundalik predmet va hodisalarni bildiruvchi so'zlar tez-tez uchraydi. Masalan, «Eski fonus» she'rida fonus so'zi dastlab oddiy maishiy buyum sifatida qabul qilinadi, biroq she'r davomida u o'tgan qadriyatlar, yo'qolib borayotgan ishonch va ruhiy tayanch timsoliga aylanadi. Shu tariqa oddiy leksik birlik she'riy kontekst orqali falsafiy mazmun kasb etadi. Ikkinchidan, «Yulduz» she'rida yulduz so'zi kundalik tasavvurdagi osmon jismi bo'lish bilan birga, lirik qahramonning ichki umidi va hayotiy yo'nalishini ifodalaydi. So'zning sodda va hammaga tushunarli bo'lishi obrazni umumiy va shaxsiy ma'nolar uyg'unligida talqin qilish imkonini beradi. Uchinchidan, «Savol» she'rida dard, ko'z yoshi, shamol kabi oddiy so'zlar orqali shoir she'riyat va ilhom manbai haqidagi murakkab falsafiy savollarni ko'taradi. Murakkab terminlar ishlatilmasdan, oddiy so'zlar yordamida chuqur mushohada berilishi Faynberg leksik uslubining muhim xususiyatidir.

Muhokama

O'tkazilgan tahlil natijalari Aleksandr Faynberg she'riyatida so'z tanlovi va leksik uslub shoirning individual poetik ovozini belgilovchi asosiy omillardan biri ekanini ko'rsatadi. Uning she'rlarida qo'llanilgan oddiy va kundalik so'zlar tasodifiy tanlanmagan bo'lib, muayyan estetik va semantik maqsadga xizmat qiladi. Shoir murakkab va kam qo'llaniladigan leksik birliklardan voz kechib, o'quvchi uchun tanish bo'lgan so'zlar orqali ichki kechinmalarni yanada tabiiy va ishonarli tarzda ifodalaydi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Faynberg ijodida oddiy so'zlar ko'pincha kundalik hayot manzaralari bilan bog'lanadi. Maishiy buyumlar, tabiat hodisalari yoki oddiy holatlarni bildiruvchi so'zlar she'r kontekstida umumlashgan badiiy obrazga aylanadi. Bunday obrazlar o'quvchi ongida keng assotsiativ maydon hosil qilib, she'r mazmunini shaxsiy tajriba bilan uyg'unlashtirish imkonini beradi. Natijada she'riy matn o'quvchi uchun faqat o'qiladigan emas, balki ichki jihatdan boshdan kechiriladigan ruhiy tajribaga aylanadi. Faynberg she'riyatida leksik soddalik ifodaning aniqligini ta'minlaydi. Murakkab sintaktik va leksik tuzilmalardan voz kechish orqali shoir fikrni bevosita va

lo'nda shaklda yetkazadi. Bu holat o'quvchini chalg'ituvchi ortiqcha tafsilotlardan holi bo'lgan holda, asosiy mazmun va hissiy holatga e'tibor qaratishga undaydi. Shu jihatdan, oddiy so'zlar badiiy obrazning kuchini pasaytirmaydi, aksincha, uning ta'sirchanligini oshiradi.

Muhokamada yana bir muhim jihat sifatida Faynberg leksik uslubida takroriy so'zlarning tutgan o'rni qayd etildi. Ayrim oddiy leksik birliklar shoirning turli she'rlarida qayta-qayta uchrab, barqaror poetik belgilar tizimini shakllantiradi. Bu esa shoir ijodida so'z tanlovi tasodifiy emas, balki izchil va ongli poetik tizimga asoslanganini ko'rsatadi. Shuningdek, Faynbergning oddiy so'zlardan foydalanishi uning she'rlarini universal qabul qilinadigan badiiy matnga aylantiradi. Kundalik nutqqa yaqin bo'lgan leksika turli yosh va tajribaga ega o'quvchilar uchun tushunarli bo'lib, she'r mazmunining keng auditoriya tomonidan qabul qilinishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu soddalik she'rni yuzaki qilmaydi, balki undagi ichki falsafiy qatlamni yanada yaqqolroq ochib beradi.

Umuman olganda, muhokama natijalari Aleksandr Faynberg she'riyatida so'z tanlovi va leksik uslub badiiy obraz yaratishning samarali va ta'sirchan vositasi ekanini tasdiqlaydi. Oddiy so'zlar orqali yaratilgan obrazlar shoir ijodining ichki mazmunini ochib berib, uning poetik dunyosini yaxlit va izchil tizim sifatida namoyon etadi.

Xulosa

Mazkur maqolada Aleksandr Faynberg she'riyatida so'z tanlovi va leksik uslubning badiiy obraz yaratishdagi o'rni tizimli ravishda tahlil qilindi. Tadqiqot davomida shoir tomonidan tanlangan oddiy va kundalik so'zlar she'riy kontekstda chuqur mazmun kasb etishi hamda ruhiy va falsafiy g'oyalarni ifodalashga xizmat qilishi aniqlashtirildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Faynberg ijodida leksik soddalik badiiy ifodaning zaiflashuviga olib kelmaydi. Aksincha, oddiy so'zlar orqali yaratilgan obrazlar o'quvchi ongida tez qabul qilinib, kuchli hissiy va semantik ta'sir uyg'otadi. Shoirning leksik uslubi she'r mazmunini sun'iy murakkabliklardan xoli holda yetkazish imkonini beradi. Shuningdek, maqolada muhokama qilinganidek, Faynberg she'riyatida so'z tanlovi ongli estetik tamoyilga asoslangan bo'lib, u shoir poetikasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Oddiy leksik birliklar yordamida yaratilgan obrazlar shoir ijodining o'ziga xosligini belgilab, uning she'riy dunyosini yaxlit va tanib bo'ladigan badiiy tizim sifatida namoyon etadi.

Shu tariqa, maqolada ko'rib chiqilgan barcha jihatlar umumlashtirilib, Aleksandr Faynberg she'riyatida so'z tanlovi va leksik uslub badiiy obraz yaratishning muhim va samarali vositasi ekanligi xulosaga kelindi.

ADABIYOTLAR

1. Jakobson, R. (1960). Linguistics and poetics. In T. A. Sebeok (Ed.), Style in language (pp. 350–377). MIT Press.

2. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
3. Lotman, Y. M. (1977). *The structure of the artistic text* (R. Vroon, Trans.). University of Michigan Press. (Original work published 1970)
4. Tynyanov, Y. (1977). *The problem of verse language*. Ardis. (Original work published 1924)
5. Karimov, N. (2018). *Zamonaviy o'zbek adabiyoti masalalari*. Akademnashr.
6. To'xtayev, B. (2016). *Adabiy tahlil asoslari*. O'qituvchi.
7. Faynberg, A. (2005). *Tanlangan asarlar*. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
8. Faynberg, A. (2010). *She'rlar va mushohadalar*. Yangi asr avlodi.
9. Faynberg, A. (2015). *Xotira va so'z*. Ma'naviyat.